

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

О. В. Лазарева, доктор економічних наук, доцент
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті розкрито ключові аспекти розвитку агротуризму. Висвітлено підходи до розкриття терміна «агротуризм». Охарактеризовано соціальну, виробничу та екологічну сфери туризму. Проаналізовано досвід агротуризму в зарубіжних країнах. Розкрито позитивні аспекти ведення туристичної галузі на селі. Представлено ключові напрями запровадження кластерного підходу у сфері розвитку агротуризму. Наведено орієнтири розвитку агротуризму.

Ключові слова: агротуризм, «зелена економіка», агроєкосадиби, сільський туризм, кластер, децентралізація.

Постановка проблеми. Трансформація сфери туризму до рівня світових стандартів є неодмінним прагненням України. Наразі для багатьох держав світу туристична галузь є стратегічним пріоритетом розвитку національної економіки.

Однією з форм туризму є агротуризм, що є найдоступнішим видом туризму, зважаючи на ментальність селян. До того ж, агротуризм сприяє безпосередньому контакту з цінностями, які несе в собі сільське середовище. Так, потенційний турист може брати безпосередню участь у житті господарів, знайомитися з околицями, тимчасово відмовитися від деяких форм звичного життя та його зручностей та ін.

Висуваючи ідею розвитку агротуризму, звернемо увагу, що його активні види стають все більш популярними і поширеними у південному степу України (польові ігри, зоокутки в агрогосподарствах, агрогастрономія, екскурсії, агророзваги та ін.), які не тільки активізують життя людини, але і приносять духовне задоволення. Крім того, створення сприятливого підприємницького середовища на селі та цілеспрямований розвиток агроєкотуризму дозволяють отримувати соціально-економічні вигоди окремих підприємців, територіальних громад, регіонів та країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності та значення агротуризму стали предметом

© Лазарева О.В., 2017

досліджень таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Губені Ю.А., Лученок С.А. [17], Рутинський М.Й. [15], Ткаченко Т.І. [13], Пітюліч М.М. [3] та ін. Огляд літературних джерел за темою статті показав недостатнє вивчення питання щодо сутності та розвитку агротуризму.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у висвітленні основних тенденцій та концепції розвитку агротуризму.

Дослідження автора виконане на основі фактичних матеріалів та літературних джерел, що стосуються проблем розвитку агротуризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття агротуризму є відносно новим у науковій літературі. Відтак і вчені по різному підходять до розкриття змісту цієї дефініції (табл.).

Таблиця

Підходи до визначення терміна «агротуризм»

Трактування	Автор	Джерело
1	2	3
Вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері	Дармострук Д.	[10, с. 167]
Можливість відпочинку у період відпустки чи вихідних, що здійснюється з використанням природних ресурсів, вільних приміщень, а також резервів живої праці	Турковський М.	[11, с. 37]
Один з різновидів екологічного туризму, що передбачає надання засобів розміщення в сільській місцевості та знайомство з життям і побутом селян	Гончаренко І.В.	[19, с. 21]
Форма підприємницької діяльності, пов'язана безпосередньо з сільськогосподарським виробництвом та туризмом із залученням відвідувачів на ферму або особисте селянське господарство з розважальною або пізнавальною метою, а також дає прибуток за надані послуги	Rilla E.	[12, с. 73]

Продовження таблиці

1	2	3
Туристична діяльність на території сільськогосподарських (фермерських) угідь, де є умови для виробництва сільськогосподарської продукції і відпочинку міського населення з добровільним частковим залученням бажаючих до деяких видів сільськогосподарських робіт	Ткаченко Т.І.	[13, с. 17]
Відпочинковий туризм, що передбачає використання селянського (фермерського) господарства	Медлік С.	[14, с. 43]
Відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства для рекреації, освіти та активного залучення до традиційних форм господарювання	Рутинський М.	[15, с. 35]
Різні форми туризму, пов'язані з функціонуванням сільського господарства	Маєвський Я.	[16, с. 8]
Екологічно стійкий вид туризму, спрямований на ознайомлення і використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості для створення туристичного продукту	Лученок С.А.	[17, с. 35]
Сектор туристської галузі, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів у сільській місцевості, з урахуванням її специфіки, для створення комплексного туристського продукту	Асоціація міжнародного економічного розвитку	[19]
Вид туризму, що проводиться у сільській місцевості, передбачає використання майна особистих селянських, фермерських господарств та фізичних осіб сільгосптоваровиробників з метою рекреації тимчасового розміщення (проживання) туристів та активного залучення до традиційних форм сільського господарювання	Проект Закону України «Про сільський аграрний туризм» ст. 1	[18]

Джерело: Складено автором

На основі узагальнення наукових підходів можна зробити висновок, що агротуризм є різновидом сільського туризму, який організовується у сільській місцевості у межах діючого селянського господарства та орієнтований на знайомство з особливостями місцевого сільськогосподарського природокористування.

Необхідно зазначити, що тлумачення агротуризму засноване на структуризації його за окремими сферами туристичної діяльності.

Так, соціальна сфера агротуризму більш помітна у тому випадку, коли розвиток національної культури прямо залежить від розвитку туризму. Наприклад, приймаючи іноземних туристів в нашій країні та пропагуючи їм свій національний побут, культуру, знайомство з місцевими особливостями, ми тим самим сприяємо розвитку національної культури.

Виробнича сфера агротуризму полягає в освоєнні нових методів ведення сільськогосподарського виробництва, використанні вільних незадіяних ресурсів, а також додаткових трудових ресурсів.

Екологічна сфера агротуризму має місце тоді, коли сферу агротуризму представляють як природні, так і культурні пам'ятки та природно-антропогенні ландшафти, що становлять єдине ціле з навколишнім природним середовищем. При цьому неодмінною умовою розвитку агротуризму є проведення агроекологічних досліджень, що дозволяють комплексно охарактеризувати екологічний стан територій та встановити відповідність вирощеної продукції затвердженим стандартам якості, мінімізувати антропогенні навантаження на сільську територію, а також розроблювати заходи щодо поліпшення умов проживання сільського населення.

Крім того, агротуризм забезпечує зайнятість сільського населення та залученого контингенту з метою збільшення обсягів основного виробництва та особистих доходів селян з елементами відпочинку та рекреації.

Досить важливе місце у сфері агротуризму посідає інфраструктура, до якої слід віднести:

- виробничу інфраструктуру, що орієнтована на народні ремесла, можливо на виробництво сувенірів, що є характерними для даного регіону, приготування традиційних сільських страв, організація для туристів різноманітних видів сільськогосподарської діяльності;

- засоби для розміщення туристів, тобто агросадиби, ферми або сільські будиночки;

- інженерну інфраструктуру, таку як телефонізація, освітлення, опалення, Інтернет, водопостачання, тобто все те, що сприяє комфортному споживанню туристичного продукту,
- соціальну інфраструктуру (кінотеатри, будинки культури, виставки, ярмарки та ін.).

Виходячи з усього цього, інфраструктура насамперед повинна створювати максимально комфортні та екологічно-сприятливі умови для проживання відпочиваючих, а також мінімально впливати на довкілля та не порушувати екологічну стійкість природного середовища.

У зарубіжних країнах сільський агроекотуризм трактується по-різному.

Так, у Литві «сільський туризм – це цілеспрямована рекреаційна діяльність у сільській місцевості та тимчасове проживання приїжджих людей у сільській садибі» [5, с. 202-203].

У Латвії діяльність у сфері агротуризму є досить перспективним видом відпочинку. До того ж агротуризм допомагає вирішити проблему безробіття на селі. За останні роки у сільській місцевості майже вдсятеро зросла кількість місць прийому туристів [8].

У Канаді сільський туризм трактують як процес, завдяки якому люди намагаються приваблювати відвідувачів у сільську місцевість, обслуговувати їх в тих місцях [5, с. 202-203].

У Швеції замість поняття «сільський туризм» використовується термін «сільська гостинність» [6, с. 71]. Трактування цього терміну означає, що відпочиваючі можуть займати частину будинку господаря, мати окремі кімнати, проживати в окремому будинку або у наметах на території маєтку.

В Угорщині також використовують термін «сільська гостинність», «сільський туризм». Даний термін означає різновид робіт і послуг, що виконуються (надаються) сільськими жителями у процесі господарювання у власних садибах [6, с. 70].

У Білорусі існує поняття «агроекотуризм», що пов'язано з проживанням туристів тільки у зелених садибах (житлових будинках) з підтримкою держави тих, хто має житловий фонд для туристів не більше 5 кімнат [7, с. 258].

У Німеччині концепція агроекотуризму представлена пропозиціями дешевого відпочинку на природі без використання дорогої інфраструктури, проте з наданням комфортних умов проживання.

У Польщі діяльність осіб, що провадять туристичні послуги, не підлягає стягуванню податку на додатну вартість.

Взагалі, агротуризм активно розвивається в багатьох промислово розвинених європейських країнах, що пов'язано з прагненням частини міських мешканців на деякий час відпочити від надмірно високих емоційних і екологічних навантажень, що супроводжують їх у великих містах, повернутися до затишку сільського життя.

Як бачимо, досвід зарубіжних країн свідчить, що сільський агротуризм є важливим фактором, який здатен забезпечити вирішення таких важливих проблем на селі, як зростання зайнятості населення, розвиток сільської інфраструктури, отримання стабільних прибутків та поповнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Хоча поряд із позитивами ведення туристичної галузі на селі є такі проблеми, як транспортна віддаленість осередків відпочинку, занедбаних стан доріг у сільській місцевості, рекреаційна не облаштованість, тобто невідповідність запитам сучасного туриста, низький рівень надання туристичних послуг, низький рівень маркетингу.

Доречі, маркетинг у сфері агротуризму покликаний виявити потреби туристів, створити привабливі для них туристичні послуги, ознайомити потенційних туристів з доступними для них туристичними продуктами, поінформувати їх про місце, де ці послуги можна придбати. Виходячи з практики маркетингової діяльності туристичних фірм світу, використовують «СімР туристичного продукту» [9], такі як продукт, розроблений у відповідності із вивченим попитом, стратегічне планування діяльності фірми, туристичний продукт запропонований у потрібному місці, адресно спрямований відповідному споживачу, до того ж за привабливими цінами, а також грамотно представлений із якісним обслуговуванням.

В Україні до цього часу невирішеними залишаються питання із підготовки профільних фахівців у сфері туризму, навчання і перекваліфікації сільських жителів. У нашій країні відсутня група тренерів, які б на постійній основі здійснювали профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб.

Останні роки значного поширення набула концепція «зеленої економіки», що ініційована Програмою ООН із навколишнього середовища [1], як стратегічний напрям розвитку галузей, орієнтованих на ресурсозбереження, збереження навколишнього природного середовища та підвищення добробуту людей.

Одним із стратегічних напрямків розвитку «зеленої економіки» є створення позитивного екологічного образу України на міжнародному просторі для ефективної інтеграції країни у світове товариство.

В Україні для збереження екології навколишнього природного середовища розроблено системи екологічного маркування садиб під назвою «Зелена садиба», що є членом Європейської федерації сільського та фермерського туризму EUROGITES. Дане екологічне маркування встановлюється на термін 2 роки та підтверджується відповідним сертифікатом. При цьому довілля садиви має бути екологічно чистим та привабливим, а господарі садив повинні стежити за поліпшенням екологічного стану довілля, сприяти збереженню ландшафтів та іншого біорізноманіття.

В Європі найбільшим попитом у туристів користуються екоагросадиви, що знаходяться у чистому середовищі та пропонують екологічно чисті продукти.

В Україні ухвалено Закон України «Про основні принципи (стратегії) державної екологічної політики на період до 2020 року» [2], згідно з яким стратегічною метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану довілля для безпечного життя та здоров'я людей. Хоча на практиці положення даного Закону не виконуються, оскільки відсутня ув'язка фінансування державних екологічних цільових про-

грам з можливостями бюджету, що безперечно заважає досягненню поставлених екологічних цілей.

Необхідно зазначити, що на сьогодні важливе місце у розвитку агротуризму належить кластерному підходу, що активізує перетворення аграрного виробництва в диверсифіковану сферу економіки. Крім того, кластерний підхід дозволить забезпечити поліпшення не тільки територіальної, але й соціальної складової на регіональному і місцевому рівнях, врахування мікроекономічної складової функціонування продовольчого ринку, що є вагомим підставою для формування конкурентоспроможності економіки.

У системі сільського туризму кластер можна визначити як сконцентровану на певній території групу взаємопов'язаних установ сфери туризму та гостинності та інших, пов'язаних з нею галузей, місцевих органів влади та громадських об'єднань, які взаємодіють і взаємодоповнюють один одного при створенні комплексного зеленого турпродукту території [4].

Хоча успіх агротуризму залежить лише від злагодженої роботи як місцевого населення, так і місцевих та центральних органів влади, громадських організацій та ін. Кожен із перерахованих суб'єктів господарювання має свій інтерес у сфері агротуризму. Так, місцеве населення безпосередньо зацікавлене у даному виді діяльності, оскільки це неодмінно забезпечує додатковий дохід господарям садиб (збут сільськогосподарської продукції, облаштування полювання, риболовлі тощо).

Місцева влада також має підтримувати ідею агротуризму, оскільки це забезпечить додаткові надходження до місцевого бюджету, сприятиме поліпшенню соціальної інфраструктури та створенню нових робочих місць.

Центральні органи влади мають підтримувати ідею агротуризму, оскільки він не потребує зовнішніх інвестицій, натомість покращує туристичний імідж країни. Громадські ж організації зможуть забезпечити спонсорську підтримку ведення туризму на селі.

В узагальненому вигляді ключові аспекти розвитку агротуризму представлено на рис.

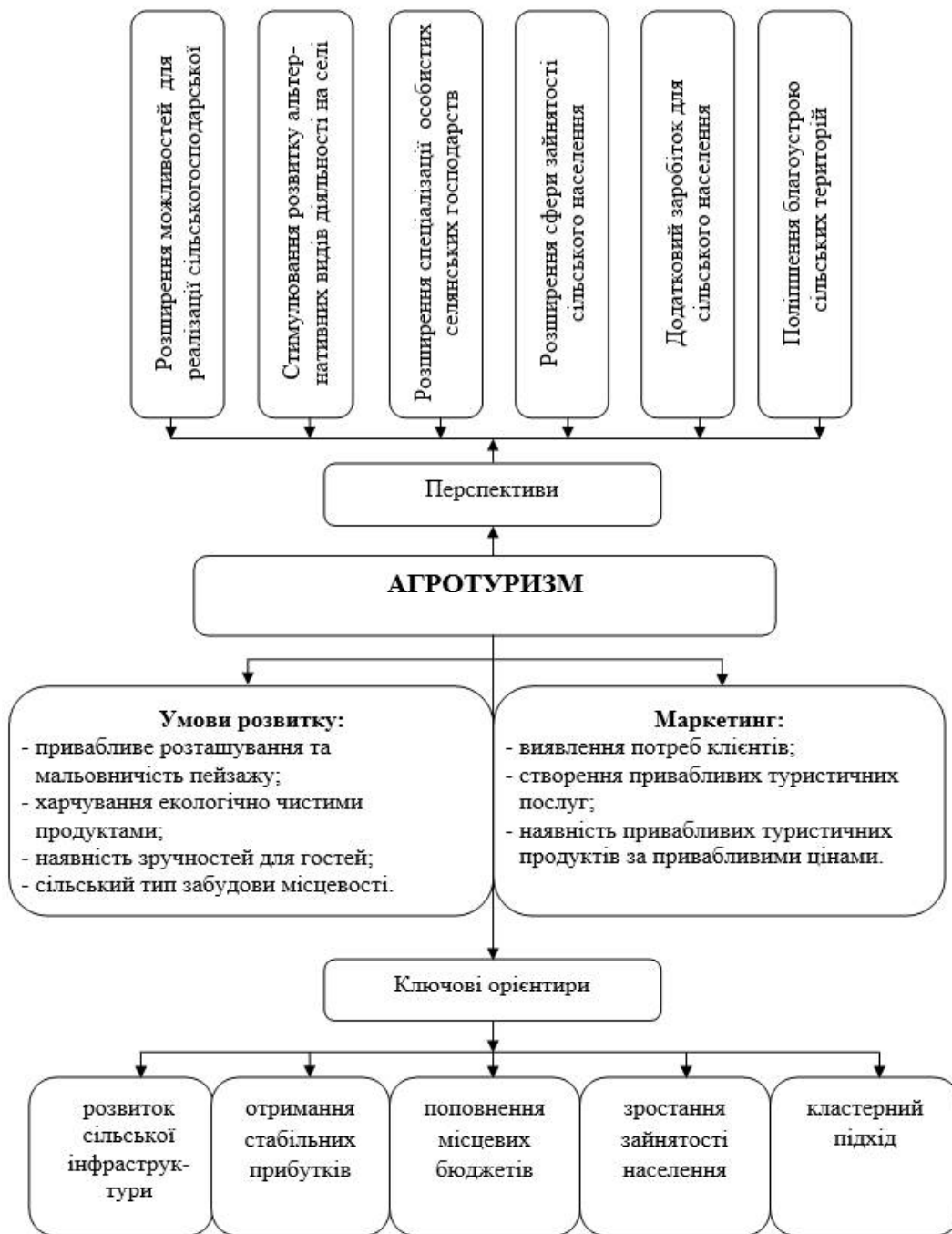

Рис. Ключові аспекти розвитку агротуризму

Джерело: Узагальнено автором

Висновки і перспективи подальших досліджень. Тож стратегічною метою розвитку агротуризму в Україні має стати створення конкурентоспроможного на внутрішньому та зовнішніх ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби споживачів. Велике значення має за-

безпечення комплексного розвитку рекреаційних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення. Для розвитку агротуризму слід створити економічні та організаційні передумови, які б дозволили активізувати і синтезувати ведення бізнесу на селі з урахування потреб сучасного агровиробництва.

Впровадження кластерного підходу у сфері агротуризму дозволить поєднати туристичну діяльність та стимулювати розвиток інших виробників національного господарства. Ключові аспекти розвитку агротуризму за умови ефективного використання потужних синергетичних зв'язків між компонентами екосередовища забезпечать бажану гармонізацію відносин людини і суспільства з природою на засадах їх органічної єдності.

Отож, сільський агротуризм, що забезпечуватиме випереджувальний інноваційний розвиток, має стати потужним чинником відродження села і економіки в цілому.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення та врахування досвіду функціонування об'єктів сфери агротуризму на засадах SWOT-аналізу.

Список використаних джерел:

1. Зелена економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dae.org.ua/laws/show/show/2818-17>.
2. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Закон України – Режим доступу : <http://zakon2rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
3. Пітюліч М.М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн // М.М. Пітюліч, І.І. Михайлюк. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Серія «Економіка». – Спецвипуск 33. – Частина 3. – с. 154-158.
4. Вишневська Ю.В. Адміністративно-правові заходи забезпечення діяльності у сфері сільського туризму в Україні : авторефер. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю.В. Вишневська; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 20 с.
5. Жалис Л.В. Сравнительный анализ понятий сельского туризма и его специализации в Литве / Л.В. Жалис // Вісник ДІТБ. – 2005. – № 9. – С. 202-205.
6. Товт М. Сільський туризм. Як регулюється він / М. Товт // Віче. – 2003. – № 3. – С. 68-75.
7. Лученок С.А. Экоагротуризм в системе многофункционального регулирования сельского хозяйства ВТО / С. Лученок // Журнал европейской экономики. – 2007. – № 6. – С. 246-258.
8. Туристична бібліотека – все про туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourlib.net>
9. Ильина Е.Н. Туроперейтинг: организация деятельности / Е.Н. Ильина – М. : Финансы и статистика, 2000. – 256 с.

10. Дармостук Д.Г. Державне регулювання зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin.exe
11. Турковський М. Маркетинг гостиничних услуг: учебно-метод. Пособие / М. Турковський; [пер. с пол. И.И. Иванюка]. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 296 с.
12. Rilla E. Agritourizm: unique niches in Great Britain and New England. –Univarsuty of California, San Diego, CA, USA. – 1998.
13. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І. Ткаченко. – К. : Нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 537 с.
14. Medlik S. Dictionari of Travel. Tourism and Hospitality / S. Medlik. –London : Butterworth Heinemann Etd.,1993. – P. 43.
15. Рутинський М.Й. Сільський туризм / Рутинський М.Й., Зінько Ю.В.: навчальний посібник. – К. : Знання. – 2006. – 271 с.
16. Маєвський Я. Агротуризм : Порадник для сільського господаря / Маєвський Я. – Львів : Прес, 2005. – 80 с.
17. Лученок С.А. Агротуризм: мировой опыт и развитие в республике Беларусь / С.А. Лученок. – Минск : БГЭУ, 2008. – 198 с.
18. Про сільський аграрний туризм [Електронний ресурс] : Проект Закону України – Режим доступу : volynradagrants.at.ua.
19. Гончаренко І.В. Необхідність розвитку агротуризму на території Миколаївської області / І.В. Гончаренко, К.В. Коноваленко, Ж.В. Сокровіщук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 4. – С. 20-26.

*Е. В. Лазарева. **Ключевые аспекты развития агротуризма в Украине.***

В статье раскрыты ключевые аспекты развития агротуризма. Освещены подходы к раскрытию термина «агротуризм». Охарактеризованы социальная, производственная и экологическая сферы туризма. Проанализирован опыт агротуризма в зарубежных странах. Раскрыты положительные аспекты ведения туристической отрасли в селе. Представлены ключевые направления внедрения кластерного подхода в сферу развития агротуризма. Изложены ориентиры развития агротуризма.

Ключевые слова: агротуризм, «зеленая экономика», агроэкоусадьбы, сельский туризм, кластер, децентрализация.

*О. Lazarieva. **Key aspects of agro-tourism development in Ukraine.***

The article reveals the key aspects of agro-tourism development. Approaches to the disclosure of the term "agro-tourism" are highlighted. The social, industrial and ecological spheres of tourism are characterized. The experience of agro-tourism in foreign countries is analyzed. The positive aspects of the tourist industry in the village are revealed. The key directions of introducing the cluster approach into the sphere of agrotourism development are presented. The guidance of agro-tourism development is outlined.

Keywords: agro-tourism, "green economy", agroecofarmsteads, rural tourism, cluster, decentralization.